

חזקה לשקר

Mishnah: Defendant brings one set of witnesses, who disqualify all of the witnesses to the crime

- Chachamim: Believe the set that disqualifies the rest
- R' Yehudah: Don't believe the set that disqualifies the rest

Gemara: Plaintiff brings successive sets of witnesses, who disqualify themselves

- R' Elazar/R' Yochanan: Believe the plaintiff's new witnesses
- Reish Lakish: Don't believe the plaintiff's new witnesses

אחרי גמר דין, אבל לפני ביצוע העונש

א. דברים (פרשת שופטים) פרק יט פסוק יז - כא

וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים... וְעָשִׂיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו... וְלֹא תַחֲסֹס עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן וְשֵׁן בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרֶגֶל:

ב. פני יהושע מסכת מכות דף ה עמוד ב

כך הנוסחא בכל הגמרות שלנו ובכל ספרי המשניות וכן בסיפא דמתניתין, אלא דמהרש"א ז"ל הגיה שנאמר "נפש בנפש" וכ"כ בתול"ט, וודאי דהכי קושטא דמלתא דמקרא הכתוב בעדים זוממין כך הוא וכמ"ש רש"י כאן, אלא דאפ"ה נראה דוחק לשבש כל הספרים ודבר שנאמר ונשנה פעמיים במשנה! לכך נראה לי לקיים הנוסחאות דכיון שכל זה מדברי הצדוקים הן שרצו להביא ראיה לדבריהם מהאי קרא, ולכאורה הוי הך ראיה לסתור [כלו' סותר עצמו] דהא ודאי פשטא דלישנא ד"כאשר זמם" אפילו הצדוקים מודים בו שאינו אלא לשון מחשבה וכוונה בלבד, ואפ"ה ענש הכתוב כיון שהעידו שקר וזממו להרוג נפש בעדותן, וא"כ לפי"ז שפיר שייך נמי לפרש לשון "נפש בנפש" ככה"ג גופא שאם זממו להרוג נפש ידונו בנפש וה"ה בכלהו. ואדרבה מדלא כתיב "נפש תחת נפש" כדכתיב בחובל בפרשת משפטים ע"כ דהאי "בנפש" לאו תחת הוא! אלא דאפ"ה משמע להו להצדוקין דהאי "נפש בנפש" משמעו ע"כ היינו כמאן דכתיב "נפש תחת נפש", אי משום דבתר דכתיב "כאשר זמם" אשכחן דכתיב קרא אחרינא "לא תחוס עינך נפש בנפש" וכולה קרא יתירא הוא דהא בכאשר זמם לחוד סגיא דכל מיני עדיות במשמע, אלא ע"כ דאיצטריך האי קרא ד"לא תחוס עינך עליו" אפילו בעדות נפשות וטעמא הוא דקיהיב: למה לא תחוס עינך? לפי שגם הם הרגו נפש כדאשכחן בהאי פרשה גופא גבי רוצח דכתיב "ושלחו אותו זקני עירו ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת לא תחוס עינך עליו", וה"ה לענין עין בעין...

ג. חדושי הריטב"א מסכת מכות דף ה עמוד ב

לאו דנפקא לן מדכתיב "לאחיו" דהא ודאי שפיר מיקרי אחיו אפילו לאחר מיתה, וכדכתיב "להקים לאחיו שם בישראל" וכתיב "קרבו שאו את אחיכם", ובגמרא לא נפקא לן דהרגו אין נהרגין אלא מדכתיב "כאשר זמם" ושאיין עונשין מן הדין, אבל מ"לאחיו" לא נפקא לן מידי. ואף על גב דגבי מלקות דכתיב "ונקלה אחיך לעיניך" בעינן שיהא אחיך קיים לבתר דנקלה, ולהכי אמרינן (סנהדרין י' א') שאם אמדוהו לקבל עשרים מלקין אותו י"ח שראוי להשתלש ואין מכין אותו כ"א, ואף על גב דכי מחית כ"א אנבא דחייא מחי, הא מיית בסוף כ"א ובעינן לאחר שנקלה שיהא אחיך, התם מדכתיב "אחיך לעיניך" שיהא קיים לעינינו ולא מלשון אחיך בלחוד, אלא הכא לרווחא דמילתא נקטו רבנן ועדיין אחיו קיים ואף על גב דלא נפקו להו מאחיו, ודכותה טובא דנקטו חזא קרא במקום קרא אחרינא.

ד. ערוך לגר מסכת מכות דף ה עמוד ב

לענ"ד אפשר ליישב קושינו, דמדמיתור "לאחיו" קא דרשינן דקרא אתי לאשמעינן שיעשו בו דין הזמה בשביל אחיו, ושיעור הכתוב הוא ועשיתם לו לאחיו כאשר זמם, דהיינו בשביל אחיו שיראה נקמתו ממנו כשיהרג או שיקבל ממנו מה שרצה להפסידו, וא"כ אף דלאחר מיתה מיקרי אחיו מכל מקום שיעשו בו דין הזמה בשביל אחיו לא שייך רק כשהוא קיים:

ה. חדושי הריטב"א מסכת מכות דף ה עמוד ב

והנכון יותר דשפיר אתיא מגז"ש רשע רשע כשאר חייבי מלקיות דהא לא חזינן מאן דפליג בדרשא דעדים זוממין לוקין, אלא דהכא נקט לרווחא דמילתא הא דרוצח רוצח משום דפרק החובל (פ"ו ב') נקטינן ליה הכי לפטור סומא מחייבי מלקיות וחייבי גליות. וא"ת חייבי ממון מנלן, תירץ הר"א אב ב"ד ז"ל דנפקא לן מדכתיב נפש בנפש יד ביד.

טעות ר' יהודה בן טבאי

ו. ערוך לגר מסכת מכות דף ה עמוד ב

ק"ק, ממנ"פ אם ידע ר' יהודה ב"ט דרשה דעד שיזמו שניהם איך הרג לעד א', ואם לא ידע למה אמר שהרג להוציא מלבן של צדוקים ולא מפני ובערת הרע מקרבך שהיא מ"ע לב"ד להרוג לחייבי מיתות?
וי"ל ע"פ מה שהקשה הריטב"א איך אירע מעשה כזה לאותו צדיק הא לא יאונה לצדיק כל און, ות"י שאותו עד בלא"ה כבר הי' חייב מיתה, ע"ש. והנה כוונת הריטב"א נראה שהי' חייב לשמים, אבל ביותר י"ל שהי' **חייב מיתה ב"ד אחרת** כגון שבאו עדים שחלל שבת, וא"כ הי' ר"י ב"ט יכול

לדוננו על זה אבל בחר לגמור דינו על עדות דהזמה להוציא מלבן של צדוקים ובפרט דהזמה צריכה הכרזה בכל ישראל ועי"ז יתפרסם הדבר, ומכל מקום קאמר ל"ר' שמעון בן שטח **שפכת דם נקי כיון שעדיין לא נגמר דינו לחלול שבת** שבוה נחשב כחי לכל דבריו, ואפילו הוזמו עדיו שהזימו אותו נהרגין עליו כדאמר רבא לעיל בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש וכו' ע"ש:

א"נ י"ל ביישוב קושיא זו ע"פ מה דאמרינן בחגיגה (טז ב) "לרבנן דס"ל דר' יהודה בן טבאי הי' אב"ד, מי מורה בפני נשיא?" ומשני [דמעולם לא פסק בעצמו אבל עכשיו הוא קבל על עצמו] "דאפילו לאצטרופי לא." ולכאורה אכתי יקשה דלמה הורה ריב"ט שהי' אב"ד בפני נשיא להרוג עד זומם? ולרש"י שם הוקשה זה ולכן פי' שלא הי' אז ר"ש בן שטח שם. אכן לכאורה אינו מספיק זה דלמה לא המתין על הנשיא? ולכן י"ל **דודאי בשאר דין הי' ממתין ריב"ט על הנשיא, אכן אירע הדבר במעמד הצדוקים ונתיירא שמא ילכו וליכא פרסום בדבר** ולכן נתאמץ להרוג מיד קודם שבא הנשיא, וזהו דקאמר אם לא הרגתי עד זומם פי' אף שלא הי' מוטל עיקר עלי רק על הנשיא:

ז. תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף טז עמוד ב

מני הא? אי אמרת בשלמא רבי מאיר דאמר שמעון בן שטח אב בית דין רבי יהודה בן טבאי נשיא, היינו דקא מורי הלכה בפני שמעון בן שטח, אלא אי אמרת רבנן דאמרי יהודה בן טבאי אב בית דין שמעון בן שטח נשיא, אב בית דין בפני נשיא מי מורה הלכה?? לא. מאי "קבל עליו" דקאמר? לאצטרופי, דאפילו אצטרופי נמי לא מצטריפנא:

ח. מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה כ

כבר הרג שמעון בן שטח עד זומם, אמר לו יהודה בן טבאי, אראה בנחמה, אם לא שפכת דם נקי, ואמרה תורה הרוג על פי עדים, הרוג על פי זוממים, מה עדים שנים, אף זוממים שנים.

ט. חדושי הרמב"ן מסכת חולין דף ז עמוד א

הא דאמרינן בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן. יש ששואלין עליה והרי ר' ישמעאל מגדולי ישראל היה וקרא והטה כדאיתא בפ"ק דשבת, ובמס' מכות גבי יהודה בן טבאי איכא... ועוד דאמרינן ביבמות (צ"ו ב') גבי ר' אליעזר "וקרעו [ר' אלעזר ור' יוסי] את התורה בחמתן. קרעו ס"ד?! אלא נקרעה ספר תורה בחמתן, והיה שם זקן אחד ואמר להם תמה אני אם לא יהיה בית הכנסת [זו] ע"ז והיה," זו תקלה גדולה!

ור"ת ז"ל היה אומר שאין אומרים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן אלא **בדבר אכילה שגנאי הדבר** כמו שאמרו בגיטין (ז' א') שהרי אדם גדול הטיל אימה יתירה בתוך ביתו והאכילוהו דבר גדול האכילוהו ס"ד השתא בהמתן של צדיקים וכו', אבל באיסורין לא, ואין בטעם הזה לא טעם ולא ריח, ועוד דאמרינן בפ' [האשה] שנתארמלה (כ"ח ב') והעלו עבד לכהונה על פיו העלו ס"ד השתא בהמתן של צדיקים וכו'.

ורבינו נ"ר פי' בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה **לאחרים** על ידם, כחמורו של ר' פנחס בן יאיר שהרי לא היתה מצווה בכך אבל שלא להכשיל הנותנין לא רצתה לאכול, ור' מאיר נמי כיון שבפני אחרים אכל אלו היה איסור בדבר תקלה לאחרים היא שהרי התיר [רבי] את בית שאן על ידו, וכן שחיטת כותי שאכל ר' אמי הרי באו להתירה על ידו, אבל בדבר עצמו אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ויפה פירש, אלא שהוקשה לי הא דאמרי' פ"ק דנדרים (ט' א' ושם י' א')...

ויש לתרץ שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים כלל **בשוגג**, שבא ליטהר מסייעין אותו, אבל ר' ישמעאל פשיעה היתה לו בדבר שלא חשש לדברי חבריו להחמיר, ור' אליעזר וחביריו שנקרעה ספר תורה על ידן מתוך שבאו לכלל כעס באו לכלל חטא שכל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו (נדרים כ"ב א'), ודר' יהודה בן טבאי שהרג עד זומם שמא מחויב לשמים היה אותו האיש וזימנו הקב"ה ליהודה בן טבאי לפגוע בו כי ההוא מעשה דראב"ש (ב"מ פ"ג ב' ע"ש), שהרג אותו האיש ונשתטח על קברו ויצא קול ואמר לו אל ירע לך הוא ובנו באו על נערה המאורסה ביום הכפורים ואמר שישו בני מעי שישו...